

3. *Цветков В. В.* Адміністративна реформа – ефективність державного управління // Часопис Київського університету права. – 2002. – № 2. – Ст. 9–14.
4. *Великий* енциклопедичний юридичний словник. За редакцією акад. НАН України Ю. С. Шемчушенка. – К.: ТОВ Видавництво «Юридична думка». – 2007. – 992 с.
5. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо скорочення кількості документів дозвільного характеру» від 09.04.2014 р. № 1193-VII. – Режим доступу: <http://www.dkrp.gov.ua/info/3514>.
6. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення порядку відкриття бізнесу та встановлення принципу провадження господарської діяльності суб'єктами приватного права без застосування печаток» від 15 квітня 2014 року № 1206-VII. – Режим доступу: <http://www.dkrp.gov.ua/info/3514>.
7. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2014 рік» від 31.07.2014 № 1622-VII. – Режим доступу: <http://www.dkrp.gov.ua/info/3514>.
8. *Постанова* Кабінету Міністрів України «Деякі питання дерегуляції господарської діяльності». – Режим доступу: <http://www.dkrp.gov.ua/info/3514>.
9. *Симоненко В.* Адміністративне регулювання – найважливіший фактор реформ / В. Симоненко // Економіка України. – 2010. – № 10. – С. 4–14.
10. *Уколов В. Ф.* Взаимодействие власти, бизнеса и общества: [монография] / В. Ф. Уколов. – М.: ЗАО «Издательство «Экономика», 2009. – 622 с.
11. *Smart Regulation in the European Union* : Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, Brussels, 8.10.2010, COM (2010) 543 final. – Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0543:FIN:EN:PDF>.

The thesis focuses on questions of construction of effective mechanisms of state regulation and deregulation. Has received the further development definition of a role of business in social and economic development of a society.

В статті досліджуються теоретичні та практичні проблеми побудови ефективних механізмів державного регулювання та дерегулювання підприємницької діяльності. Уточнені теоретичні та практичні основи побудови та розвитку системи державного регулювання та дерегулювання господарської діяльності в сучасних умовах розвитку.

КОЛІЗІЇ У ПРАВОВОМУ РЕГУЛЮВАННІ ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ МОМЕНТУ ВИХОДУ УЧАСНИКА З ГОСПОДАРЬКОГО ТОВАРИСТВА

Сіщук Л. В.,

кандидат юридичних наук, науковий співробітник лабораторії проблем корпоративного права НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України

У статті проаналізовано правовий механізм визначення моменту виходу учасника з господарського товариства, окреслено умови правозастосування, а також розглянуто судову практику з вирішення спорів, що виникають при виході з товариства. Охарактеризовано відмінності правових конструкцій виходу з товариства і відчуження частки у статутному капіталі. Запропоновано низку змін до чинного корпоративного законодавства щодо реалізації права на вихід з товариства.

Ключові слова: право на вихід, учасник, господарське товариство, заява про вихід, частка у статутному капіталі, майно товариства.

Правовий статус учасника господарського товариства визначається сукупністю суб'єктивних корпоративних прав, що дають можливість брати участь у корпоративному управлінні та отримувати прибуток від діяльності товариства. Разом з тим до комплексу таких прав входить законодавчо визначена можливість учасника до виведення власних активів з товариства без суттєвого впливу на поточну підприємницьку діяльність товариства та/або втручання в діяльність органів управління, а також без припинення функціонування товариства на незначний чи тривалий період часу або ліквідації товариства. Учасник має право залишити господарське товариство внаслідок використання або договірних конструкцій, предметом яких є частка (акція) у статутному капіталі (купівля-продаж, міна, дарування та інші), або здійснення виходу з господарського товариства, що може зумовлюватися низкою соціальних, правових, економічних чи інших чинників. Виняток із загального правила має місце тільки щодо акціонерних товариств, оскільки правовою формою суб'єктивних корпоративних

прав акціонерів є акція. Оскільки акція є різновидом цінних паперів, то її оборотоздатність реалізується через укладення договорів і визначається відповідно до законодавства про депозитарну діяльність.

Метою статті є аналіз правового регулювання щодо визначення моменту виходу учасника з товариства; характеристика можливих зловживань як з боку товариства, так і учасника, який виявив намір вийти з товариства; розмежування правових конструкцій виходу з товариства та відчуження частки у статутному капіталі; удосконалення механізму правового регулювання виходу з товариства через надання пропозицій та змін до чинного корпоративного законодавства.

Порядок здійснення учасником права на вихід з господарського товариства визначається відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 116, ст. 125, 126, 130, 137, 148 Цивільного кодексу України від 16.01.2003 р. № 435-IV (далі – ЦК України), ч. 1 ст. 88 Господарського кодексу України від 16.01.2003 р. № 436-IV (далі – ГК України), п. в) ч. 1 ст. 10, ст. 54, 71, 79 Закону України «Про господарські товариства» від 19.09.1991 р. № 1576-XII (далі – ЗУ «Про ГТ»). Суть права на вихід учасника з господарського товариства полягає у тому, що учасник реалізує це право тільки з власної ініціативи, незалежно від волі та волевиявлення інших учасників чи товариства. Іншими словами, вихід з товариства є самостійним добровільним волевиявленням учасника, спрямованим на припинення корпоративних відносин між учасником і товариством. Зокрема, в імперативному порядку зазначено, що відмова від права вийти з повного товариства є нікчемною, що передбачено ч. 2 ст. 126 ЦК України. Тобто, якщо при укладенні засновницького договору у ньому було б закріплено положення про заборону виходу учасника з товариства, таку умову слід вважати нікчемною, оскільки вона спрямована на порушення прямої норми закону. Щодо інших господарських товариств, то законодавчі норми не закріплюють будь-яких обмежень для виходу учасника з товариства, як то, наприклад, згода учасників товариства, самого товариства тощо.

Умови про порядок виходу учасника з товариства визначаються законом і установчими документами товариства. Учасник господарського товариства має право вийти з товариства у будь-який момент. При цьому учасник повинен завчасно повідомити товариство про свій вихід, а товариство має прийняти рішення про внесення змін до установчих документів у зв'язку із зміною складу учасників товариства і забезпечити державну реєстрацію змін. Відповідно до ч. 1 ст. 148 ЦК учасник товариства з обмеженою і додатковою відповідальністю (далі – ТОВ, ТДВ) зобов'язаний повідомити товариство про свій вихід не пізніше ніж за три місяці до виходу. Але у статуті ТОВ (ТДВ) може визначатися інший строк для повідомлення учасником про вихід з товариства.

Дещо по-іншому врегульовується питання щодо умов виходу учасників повного товариства (далі – ПТ) і командитного товариства (далі – КТ). В залежності від того, чи ПТ створено на визначений чи на невизначений строк, законом передбачено різні умови виходу з товариства. Якщо ПТ створено на невизначений строк, учасник зобов'язаний написати заяву до товариства не пізніше ніж за три місяці до фактичного виходу із товариства (ч. 1 ст. 126 ЦК, ч. 1 ст. 71 ЗУ «Про ГТ»), інший строк про повідомлення не може бути передбачений в установчому документі товариства. У разі створення ПТ на визначений строк, учасник має право достроково вийти з товариства лише з поважних причин, перелік яких чинним законодавством не визначається. Тому перелік поважних причин, як правило, має передбачатися у засновницькому договорі товариства. У ч. 2 ст. 71 ЗУ «Про ГТ» міститься також умова, згідно з якою попередження про вихід з товариства, створеного на визначений строк, учасник має надіслати до товариства не пізніше як за 6 місяців. Порядок виходу повного учасника КТ здійснюється відповідно до норм закону про ПТ. Разом з тим вкладник КТ має право вийти з товариства після закінчення фінансового року незалежно від строків надіслання вкладником повідомлення до товариства впродовж поточного року (ч. 2 ст. 137 ЦК, ст. 79 ЗУ «Про ГТ»).

Отже, як впливає із нормативних положень, для реалізації права на вихід учасник має обов'язок перед товариством повідомити про свій вихід у визначені законом або установчими документами строки. Повідомлення товариства здійснюється учасником шляхом подання заяви про вихід, яка має надаватися ним особисто. Проте, як свідчить практика правозастосування, незважаючи на визначені строки повідомлення про вихід з товариства, неоднозначно вирішується питання про визначення моменту виходу учасника з товариства, що має не менш вагоме значення як для учасника, так і товариства. Адже саме з моменту виходу учасник втрачає суб'єктивні корпоративні права по відношенню до товариства, а товариство зобов'язується виплатити майнову вартість його частки у статутному (складеному) капіталі, що визначається станом на день виходу учасника з товариства.

Складність визначення моменту виходу з товариства полягає у відсутності спеціальної норми, що вказувала б на конкретний момент припинення корпоративних відносин між учасником і товариством, та наявності нормативних положень, що зобов'язують товариство на загальних зборах вносити зміни до установчих документів у зв'язку зі зміною складу учасників, приймати рішення про зменшення статутного капіталу товариства або про внесення додаткових вкладів іншими учасниками у розмірі частки учасника, що вибув, та забезпечити реєстрацію зазначених змін у Єдиному державному реєстрі (далі – ЄДР) (ст. 88, 89, 125, 143, п. 2 ч. 4 ст. 145 ЦК України). Наведені вимоги закону зумовлюють неоднозначність застосування норм на практиці, а саме, визначення моментом

виходу: 1) день подання заяви про вихід; 2) день закінчення строку повідомлення товариства про вихід; 3) день проведення загальних зборів, на яких розглядалося питання виходу учасника з товариства; 4) день державної реєстрації змін до установчих документів у ЄДР.

Така синхронність застосування різних правових норм до однотипних правових явищ призводить до хаотичності у правозастосуванні. Якщо вважати, що моментом виходу з товариства є день подання заяви про вихід або день закінчення строку повідомлення товариства про вихід, то слід зазначити, що закон не передбачає обов'язку учасника до подання кількох заяв, а саме, заяви, якою учасник повідомляє про намір вийти з товариства та заяви про безпосередній вихід після закінчення строків повідомлення про вихід учасника. Така вимога, звичайно, може передбачатися в установчих документах, але не є обов'язковою. Тому, коли йдеться про визначення моментом виходу, наприклад, день подання заяви, в кожному конкретному випадку має значення, чи це день подання заяви, в якій особа повідомляє товариство про намір вийти з товариства, чи це заява про фактичний вихід, якщо процедура щодо подання кількох заяв передбачена установчими документами.

Якщо моментом виходу з товариства вважати момент внесення змін до статуту товариства на загальних зборах/до засновницького договору шляхом спільного голосування за зміни у складі учасників та внесення відомостей до ЄДР, то, з одного боку, такий підхід має позитивний аспект, оскільки до цього моменту учасник мав би право бути власником корпоративних прав, що, наприклад, як у ТОВ, надають особі право достроково ініціювати проведення загальних зборів, якщо вона володіє 20 і більше відсотками частки у статутному капіталі, ініціювати внесення до порядку денного загальних зборів питання про внесення змін до установчих документів у зв'язку із виходом з товариства, якщо товариство не виконує свій обов'язок належним чином, право володіти інформацією про діяльність товариства, в тому числі щодо визначення розміру вартості майна товариства, грошовий еквівалент, частини якого виплачується учаснику при здійсненні розрахунків з ним.

Крім того, у ЦК України і Законі України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» зазначається про те, що вся інформація, яка вноситься до ЄДР, є повною і достовірною для третіх осіб. Тому невнесення змін до установчих документів, пов'язаних із зміною складу учасників, та до державного реєстру є передумовою для того, щоб вважати інформацію про вихід учасника з товариства недостовірною. Наведені аргументи висловлені у Листах Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва «Щодо заліку взаємних однорідних вимог» від 14.07.2004 р. № 4783/0/2-04 та «Про момент виходу учасника зі складу ТОВ» від 18.06.2009 р. № 7184.

З іншого боку, зазначені підходи можуть зумовлювати й низку певних зловживань корпоративними правами з боку інших учасників товариства чи самого товариства. Адже при голосуванні за вихід учасника з товариства для прийняття рішення на загальних зборах необхідним є голосування інших учасників, які мають право вибору – проголосувати «за» чи «проти», що фактично виступало б певним обмеженням у можливості вільної реалізації права на вихід. Така сама ситуація має місце у повних та командитних товариствах, адже учасники повинні приймати рішення про зміну складу учасників за спільною згодою.

При виникненні спору про право, а саме, коли йдеться про визначення моменту виходу, порізнному вирішенню цього питання передбачається й висловленими узагальненими позиціями судової практики. Зокрема, у п. 28 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами корпоративних спорів» від 24.10.2008 р. № 13 зазначається, що моментом виходу учасника з товариства є дата подачі ним заяви про вихід відповідній посадовій особі товариства або вручення заяви цим особам органами зв'язку. Наведене твердження наводить на думку, що момент виходу з товариства фактично збігається з моментом повідомлення товариства про вихід через подану заяву або обумовлює необхідність подання учасником двох заяв (про повідомлення про намір виходу і про фактичний вихід), що не сприяє конкретизації визначення моменту виходу з товариства.

В інший спосіб визначається момент виходу учасника з товариства у Рекомендаціях Президії Вищого господарського суду України «Про практику застосування законодавства у розгляді справ, що виникають з корпоративних відносин» від 28.12.2007 р. № 04-5/14, відповідно до п. 3.5 яких зазначається, що учасник вважається таким, що вийшов з ТОВ/ТДВ з моменту прийняття загальними зборами рішення про виключення учасника з товариства на підставі його заяви про вихід, а у випадку відсутності такого рішення – з дати закінчення строку, встановленого законом або статутом товариства для повідомлення про вихід з товариства. З наведеного випливає, що моментом виходу учасника з товариства може бути момент внесення змін до статуту на загальних зборах, але за умови, що такі збори були проведені впродовж трьох місяців (чи іншого строку, визначеного статутом) з моменту повідомлення товариства про вихід із складу учасників. Однак така позиція є дещо суперечливою, оскільки, по-перше, законом або статутом визначені строки, впродовж яких учасник повідомляє про свій намір вийти з товариства, але ще не є таким, що здійснив такий вихід, по-друге, в такому випадку вихід учасника з товариства залежатиме від рішення загальних зборів, а не вважатиметься одностороннім волевиявленням учасника, який виявив намір вийти з товариства.

Більше того, внесення змін до установчих документів та їх державна реєстрація після закінчення строків повідомлення учасником про вихід з товариства стає не правом, а обов'язком господарського товариства. Зокрема, у п. 28 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 24. 10. 2008 № 13 зазначається, що невнесення змін до установчих документів та непроведення державної реєстрації змін до установчих документів не може вплинути на волевиявлення учасника, позбавити чи обмежити учасника права вийти з товариства. У такого учасника є право звернутися за захистом своїх прав до суду з вимогою про зобов'язання товариства до державної реєстрації змін в установчих документах товариства у зв'язку зі зміною у складі учасників товариства. Таким чином, найбільш вдалою вважаємо позицію, висловлену у Рекомендаціях, згідно з якою моментом виходу учасника є закінчення строку повідомлення товариства про вихід.

Обґрунтування наведеного твердження пояснюється відповіддю на питання, що являє собою вихід з товариства. Зокрема, О. В. Просянюк зазначає, що, враховуючи особливу цільову направленість при виході з товариства на припинення корпоративних прав і обов'язків, існують підстави для кваліфікації виходу з товариства як правочину [2, с. 151]. У п. 3.5 Рекомендацій Президії Вищого господарського суду України від 28.12.2007 р. № 04-5/14 також зазначається, що подання заяви про вихід з товариства є дією, спрямованою на припинення корпоративних прав та обов'язків учасника товариства.

Якщо звернутися до дефініції ст. 202 ЦК України правочином є дія особи, спрямована на набуття, зміну або припинення цивільних прав і обов'язків. Правочини можуть бути односторонніми, дво- чи багатосторонніми (договори). Суть одностороннього правочину полягає у вчиненні дій однією стороною, які спрямовані на набуття, зміну або припинення цивільних прав і обов'язків. При цьому правочин може вчинятися в усній або письмовій формі, а також підлягати нотаріальному посвідченню і державній реєстрації у випадках, визначених законом. Правочин вважається вчиненим у письмовій формі, якщо його зміст зафіксований в одному або кількох документах і якщо він підписаний його стороною (ч. 1, 2 ст. 207 ЦК України).

Враховуючи вищезазначене, доходимо висновку, що право на вихід з товариства є суб'єктивним корпоративним правом, яке учасник реалізує у разі виявлення наміру вивести активи з товариства. Вихід з товариства є безпосередньою дією учасника, яка спрямована на припинення корпоративних відносин з товариством, що реалізується шляхом подання заяви. Формою реалізації виходу з товариства є заява, яка у письмовій формі подається до товариства і підписується учасником. Іншими словами, вихід з товариства є одностороннім правочином, що вчиняється у письмовій формі шляхом подання заяви до товариства. Оскільки законом передбачена необхідність встановлення строків, після закінчення яких дія учасника щодо виходу з товариства вважається вчиненою, цілком логічним є визначення моментом виходу з товариства дня наступного за днем, у якому закінчується строк повідомлення товариства про вихід незалежно від кількості поданих заяв. Таким чином, саме з цієї дати припиняються корпоративні відносини між учасником і товариством та саме станом на зазначену дату має визначатися розмір майна товариства, що має виплачуватися пропорційно частці учасника у статутному капіталі товариства.

Більше того, за загальним правилом, особа, яка вчинила односторонній правочин, має право відмовитися від нього, якщо інше не встановлено законом. Відмова від правочину вчиняється у такій самій формі, в якій було вчинено правочин (ч. 1, 3 ст. 214 ЦК України). З наведено впливає, що впродовж визначених законом або установчими документами строків учасник має право відмовитися від виходу з товариства шляхом подання письмової заяви. Наведені положення доцільно закріпити на нормативному рівні.

Неврегульованість у законодавстві низки питань виходу з товариства також призводить до використання учасниками інших способів припинення участі шляхом виходу з товариства, зокрема здійснюючи відчуження частки у статутному капіталі. Учасник пише до товариства заяву про вихід та здійснює продаж частки за договором. В результаті, отримуючи прибуток від продажу частки, учасник, який вийшов, звертається до товариства з вимогою виплатити частину майна, пропорційну його частці. Однак вихід учасника з товариства та продаж частки іншій особі мають різну правову природу та, відповідно, різні правові наслідки. Вихід зі складу учасників товариства у зв'язку з відчуженням частки у статутному капіталі не є тотожним поданням учасником заяви про вихід з товариства. У разі продажу частки іншій особі учасник (продавець) втрачає право на отримання від товариства будь-яких виплат. Крім того, як зазначає О. Р. Кібенко, вихід передбачає зменшення статутного капіталу. Учасник просто забирає свою частку в ТОВ, не бажаючи більше перебувати у відповідних корпоративних правовідносинах. При цьому учасник не бажає продати, подарувати чи іншим чином відступити ТОВ, іншим учасникам чи учаснику товариства або ж третій особі свою частку [1, с. 22].

Разом з тим недосконалість законодавчих норм, що регулюють порядок виходу з товариства, в практичній діяльності може призводити також до суттєвих порушень корпоративних прав учасників товариства, корпоративного інтересу самого товариства, а також може бути однією із передумов для ліквідації товариства. Така ситуація, зокрема, має місце, коли власники значних часток, реалізуючи

право на вихід, виводять всі свої активи і залишають товариство фактично без майна, необхідного для продовження стабільного функціонування товариства. Адже право на вихід з товариства має будь-який учасник незалежно від розміру його частки у статутному капіталі товариства: чи то власник 10 % частки у статутному капіталі, чи то учасник, якому належить 90 % частки у статутному капіталі товариства.

З огляду на наведене існує необхідність запровадження сучасного ефективного механізму правового регулювання діяльності господарських товариств [3]. Таким чином, з метою конкретизації порядку реалізації права на вихід з товариства доцільно внести зміни і доповнити ч. 1 ст. 148 ЦК України та викласти у такій редакції:

«1. Учасник товариства з обмеженою відповідальністю має право вийти з товариства. У разі виходу учасника з товариства з обмеженою відповідальністю заява про його вихід подається до товариства за три місяці до моменту виходу учасника із товариства, якщо інший строк не встановлений статутом.

Учасник товариства з обмеженою відповідальністю має право відмовитися від виходу з товариства впродовж строку повідомлення про вихід з товариства, встановленого законом або статутом.

У разі виходу учасника з товариства його частка переходить до товариства з дати закінчення строку повідомлення товариства про вихід, якщо впродовж строків повідомлення про вихід з товариства, встановлених законом або статутом, учасник не відмовився від виходу з товариства.

Якщо частка учасника, який виходить, становить більше 50 відсотків, заява про його вихід подається до товариства не пізніше, ніж за шість місяців до моменту виходу учасника із товариства, якщо інший строк не встановлений статутом. Товариство зобов'язане повідомити учасників товариства протягом двох днів з моменту надходження заяви від учасника, який виходить з товариства». Аналогічні зміни доцільно внести й до ст. 126 ЦК України.

Список використаної літератури:

1. Кібенко О., Залеська А. Вихід учасника із товариства з обмеженою відповідальністю: проблемні питання та практичні рекомендації / О. Кібенко, А. Залеська // Українське комерційне право. – 2012. – № 12. – С. 20 – 29.

2. Просянюк О. В. Правове регулювання виходу з товариства з обмеженою відповідальністю / О. В. Просянюк // Університетські наукові записки. – 2013. – № 1 (45). – С. 148 – 152.

3. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції проекту Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» від 06.02.2013 р. № 72-р. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/72-2013-%D1%80>.

In the article analyzed the legal mechanism to determine the moment of the members' withdrawal from the company, delineated conditions of enforcement, and examined a judicial practice of resolving disputes arising of withdrawal from the company. Characterized differences of legal structures of withdrawal from the company and sale of the share in the authorized capital and also proposed a number of amendments to existing corporate law for realization of the right to withdraw from company.

В статье проанализирован правовой механизм определения момента выхода участника из хозяйственного общества, рассмотрены условия правоприменения, а также исследовано судебную практику по разрешению споров, возникающих при выходе из общества. Охарактеризованы отличия правовых конструкций выхода из общества и отчуждения доли в уставном капитале. Предложен ряд изменений к действующему корпоративному законодательству относительно реализации права на выход из общества.

МОДЕЛЬНИЙ СТАТУТ ЯК УСТАНОВЧИЙ ДОКУМЕНТ СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ

Черненко О. А.,

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України

У статті розглядаються проблеми, пов'язані з введенням модельного статуту.

Ключові слова: установчі документи, статут, модельний статут, юридична особа, суб'єкт господарювання.

До прийняття ГК України діяльність підприємства здійснювалась в межах чинного законодавства та з урахуванням статуту. Стаття 9 Закону України «Про підприємства в Україні» передбачала, що свою діяльність